

КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОРЫС ТІЛДІ ТОПТАРДА ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қоңырова А.Т.¹, *Кульманова М.Н.², Казтаева А.Қ.³

¹ф.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: akbota74@mail.ru

^{*2}п.ғ.м., Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: manshuk_2009@mail.ru

³ғ.ғ.м., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: aiym.kaztaeva@mail.ru

Аңдатпа. Қазақ тілі Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі бола отырып, болашақ маманның кәсіби бағдарын қалыптастыру құралы қызметін атқарады. Мақалада мамандарды кәсіби даярлау мәселесі және жұмыс берушілер мен білім беру ұйымдары үшін қажеттілігі талқыланады. Жұмыс берушілер тарапынан болашақ мамандарға қойылатын талаптар – олардың іскерлік, дағды және құзеріттілік деңгейіне дейін көтерілуде. Мақалада «Кәсіби қазақ тілін» оқыту әдістемесін анықтау және сипаттау мәселесі шешіледі. Жұмыста студенттерге кәсіби бағдарланған мемлекеттік тілді екінші тіл ретінде оқытуға арналған бірнеше еңбектер талданады. Оларда «Кәсіби қазақ тілін» пән ретінде оқытудың негізгі мақсаты, өзге тілді аудиторияға (орыс тілді топтарда) оқыту ерекшелігі, студенттерге өз мамандығы бойынша терминологияны меңгерту, студенттердің коммуникативтік құзыреттілік деңгейін арттыру және мәселені шеше білуі маңыздылығын, сондықтан кәсіптік-бағдарлы қазақ тілін оқыту әдістемесі тәжірибеге бағытталуы қажет екені қарастырылады. Жоғары оқу орындарының студенттерінің кәсіби қазақ тілінде коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру мамандық бойынша сөздік қорын дамытумен қатар қазақ тіл білімінің лингвистикалық ережелерінің қағидаларын жетік білуге тікелей байланысты. ЖОО-нда орыс тілінде оқитын студенттерге арналған «Кәсіби қазақ тілі» оқу құралы «Журналистика», «Маркетинг», «Педагогика және психология» және басқа мамандықтарға да арналып шығып жатыр. Бірақ кәсіби-бағытталған қазақ тілін оқытудың әдістемесі, кәсіби-коммуникативтік компетенцияның құрамы және құрылуы жәйлы жұмыстар әлі де қажеттік тудырады. Сондықтан мақалада авторлар С.С. Құнанбаеваның кәсіби тіл дамыту моделін негізге алып отырып, кәсіби-коммуникативтік құзыреттіліктің құрамында когнитивтік, тілдік-мәдени және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерін айқындайды.

Тірек сөздер: Кәсіби қазақ тілі, мемлекеттік тіл, қазақ тілін кәсіби мамандыққа сәйкес оқыту, кәсіби-бағдарлы білім беру, орыс топтарына арналған қазақ тілі пәні, қазақ тілі екінші тіл ретінде, коммуникативтік құзыреттілік, кәсіби-коммуникативтік құзыреттілік

Кіріспе

Қазіргі таңда жоғары оқу орнында кәсіби бағдарланған тіл курсы оқымай, нарықта бәсекеге қабілетті маман болу мүмкін емес. Ол үшін білім беру жүйесінің алдында да жаһандық міндет – кәсіби-бағдарлы қазақ тілін оқытудың жаңа стратегияларын жүзеге асыру міндеті тұр. Маманды табысты ететін – қазақ тілін практикалық білу. Оның қазақ тілінің коммуникативтік және сөйлеу дағдыларындағы жетістіктері әріптестерімен кәсіби және басқа да байланыстар орнатуға мүмкіндік береді. Қазақстандағы көптілді білім беру тұжырымдамасы

мектепке дейінгі кезеңнен бастау алатындықтан, жоғары оқу орнының студенттері мемлекеттік тілді «әңгімелесу» кезеңінде біледі. Олар қазақ тілінде өз ойын жеткізе алады, сөйлеуді, фильмдерді, музыканы пайымдап, түсінеді, бірақ қазір олардың алдында жоғары кәсіби білім деңгейінде, көптілді білім беру аясында, меңгеру сияқты жаһандық мақсат тұр.

Бұл курстың түпкі мақсаты – әріптестерімен кәсіби қарым-қатынас жасау қабілетін дамытуға бағытталған кәсіби маңызды ақпарат алу үшін қазақ тілін қолдану мүмкіндігін беретін тілдік және сөйлеу құзыреттілігінің негізі.

Негізгі ережелер

Кәсіби-бағытталған қазақ тілін оқыту өзектілігі болашақ мамандарды дайындаумен байланысты қажеттілікпен анықталады. Кәсіби-бағытталған тілді оқыту мәселелері кәсіптік білім беруді жаңғырту жағдайында шешілуі тиіс. Бұл мәселені қарастыру барысында біз келесі аспектілерді қарастырдық: құзыреттілікке негізделген тәсіл теориясы, кәсіби мәтінмен жұмыс істеудің ұтымды әдістері, кәсіби мәтін түрлері. ЖОО-да кәсіби-бағдарлы қазақ тілін оқыту мәселесі жаңа жағдайда жеткілікті дамымаған күйінде қалып отыр. Студенттердің кәсіби-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру, оны дамытуға бағытталған тапсырмалар мен жаттығуларды іріктеу мәселелері толық шешімін таппаған.

Кәсіби-бағытталған білім беру деп білім алушылардың кәсіптің немесе мамандықтың айрықша белгілеріне байланысты шет тілін (бұл жағдайда қазақ тілін) меңгерудегі қажеттіліктерін есепке алуға негізделген білім түсініледі. Қазақ тілін жалпы білім беру және әлеуметтендіру мақсатында оқытудан басты ерекшелігі де осында. «Кәсіби-бағдарлы оқыту» термині лингвистикалық емес университетте мамандық бойынша әдебиеттерді оқуға, кәсіби лексика мен терминологияны зерделеуге бағытталған шет тілін оқыту процесіне қатысты қолданылады, ал соңғы кезде кәсіби қызмет саласындағы қарым-қатынасқа да қатысты болып табылады [1].

Кәсіби қазақ тілін оқыту әдістемесі тілді болашақ мамандықпен байланыстыруды көздейді, сонымен қатар пәннің мазмұны, алынатын тақырыптар ғылымның соңғы жетістіктеріне негізделеді [2].

Материалдар мен әдістер

ЖОО-да Кәсіби қазақ тілін оқыту қолға алынды. Қазіргі қазақстандық қоғамның қарқынды дамуы бәсекелестіктің жоғары деңгейіне әкелді, сондықтан болашақ мамандар әлеуметтік-экономикалық және кәсіби ұтқырлық пен коммуникативті құзыреттіліктердің жоғары деңгейін көрсетуі керек. Бұл ретте кәсіби-бағытталған тілді оқыту білім берудің міндеттері мен мазмұнын ашатын, білім, іс-әрекет пен дағдыны дамыту мен зерделеуді ұйымдастырудың ұстанымдарын және тәрбие мәселелерін сипаттайтын лингводидактика ғылымына негізделеді [3].

Барлық тілдік дағдыларды дамыту (оқылым, жазылым, айтылым және тыңдалым) кәсіби бағдарланған және іскерлік үлгіде жүзеге асырылады [4].

ЖОО-нда орыс тілінде оқитын студенттерге арналған «Кәсіби қазақ тілі» оқу құралы «Журналистика» (Жағыпарова М.М.), «Маркетинг» (Каршыгаева А.А.), «Педагогика және психология» (Сейтенова С.С.), және басқа мамандықтарға да арналып шығып жатыр [5]. Студенттерге кәсіби бағдарланған мемлекеттік тілді екінші тіл ретінде оқытуға арналған еңбектер бар, олардың әрқайсысы әр түрлі мәселелерді қарастырады.

Өзге тілді аудиторияға қазақ тілі сабағын жүргізу мәселесімен айналысып жүрген ғалымдар осы саланы дамып, жетілуіне үлес қосуда: Ф.Оразбаева, К.Сариева, Р.Шаханова, К.Жақсылықова, Б.Қасым, Ш.Бектұров, Т.Аяпова, З.Ерназарова, Ж.З. Кадина, А.Құрышжан, С.С.Сейтенова т.б.

«Қазақ тілінде кәсіптік оқытудың мақсаты мен міндеттері» еңбегінде А.Құрышжан бастаған авторлар «Кәсіби қазақ тілін» пән ретінде оқытудың негізгі мақсаты – студенттерге өз мамандығы бойынша терминологияны меңгерту, өз саласына қатысты терминдермен жұмыс істеу және грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдана білу, кәсіби қарым-қатынас дағдыларын дамыту негізінде бәсекеге қабілетті мамандарды дайындау, студенттердің коммуникативтік құзыреттілік деңгейін арттыру және қазақ тілін кәсіби (іскерлік және ғылыми) іс-әрекетте қолдана білуге, сондай-ақ алған білімдерін меңгеруге үйрету. [6]

Кадина Ж.З. және әріптестері, сонымен бірге студенттің мәселені шеше білуі маңыздылығын, сондықтан кәсіптік-бағдарлы қазақ тілін оқыту әдістемесі тәжірибеге бағытталуы қажет екенін міндеті де табады [1].

С.С.Сейтенова кандидаттық диссертациясында «Автомобиль ісі» мамандығы бойынша жоғары оқу орындарында оқитын студенттердің кәсіби лексиканы меңгеру әдістемесін ұсынды [7]. Бұл зерттеулер қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі қолданыс аясы қоғам сұранысына сай дамып келе жатқанын көрсетеді.

Тұжырымдама бойынша тілдік емес ЖОО-да тілді оқытудың жаңа тәсілдері келесі ережелермен ұсынылған: бүкіл оқу процесінің кәсіби-бағдарланған бағыты; оқушының коммуникативті, ынталы әрекеті; клиент және әріптестермен қарым-қатынаста болашақ маманның нақты коммуникациялық қажеттіліктерін ескеру; жазбаша және ауызша қарым-қатынас саласында да кәсіби қарым-қатынас ерекшеліктерін ескеру; студенттердің сөйлеу және қарым-қатынас дағдыларына сүйену.

Жоғары оқу орындарының студенттерінің кәсіби қазақ тілінде коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру мамандық бойынша сөздік қорын дамытумен қатар қазақ тіл білімінің лингвистикалық ережелерінің қағидаларын жетік білуге тікелей байланысты. Бұл ретте кәсіби-бағдарлы тілді оқыту білім берудің міндеттері мен мазмұнын ашатын, білім, іс-әрекет пен дағдыны дамыту мен зерделеуді ұйымдастырудың ұстанымдарын және тәрбие мәселелерін сипаттайтын лингводидактика ғылымына негізделеді. Бұл мәселеге қатысты әдіскер Ф.Оразбаева «Тілдік қатынас» оқулығында мынаны атап көрсетеді: «Тілді оқыту немесе үйрену тіл білімінің салалары мен оның өзіндік заңдылықтарын, тарихи түрғыдан алғанда тілдің сыртқы құрылымы мен

дыбыстық тұтастығын қамтамасыз етеді». [8, 170–171 б.]. Бұл тілге қатысты жүйелі білім, сол тілде сөйлеу үшін адам осы тілмен қатар ондағы әртүрлі бірліктердің коммуникативтілігіне сәйкес қосымшаның ерекшеліктерін де білуі керек. Сондай-ақ, бұл білім әртүрлі коммуникативті жағдайларға сәйкес қолдануды меңгеруі керек. Ғалымның пікірінше, «Оқушы тілдік көрсеткіштер мен сөйлеу формаларының тіркесу заңдылықтарын білуі, тілдік құралдарды қолданудың әдіс-тәсілдерін меңгеруі керек. Яғни, фонетика, лексика, грамматикаға қатысты материалдар бөлек қызмет етпей, бірігіп бір сөйлем құрауы, адамның ойын еркін жеткізуі керек. Мұндай жағдайларда бірдей сфералардың сыртқы құрылымдық құрылымы мен олардың саны, реті үнемі ескерілмейді» [8, 171 б.]. Қазақ тілінің қарым-қатынас құралы ретінде зерттелуі оның коммуникативтік бағытының күшеюімен айқындалады. Бұл тілді қолдануды, тілдік формаларды оқушылардың қатысымдық тұрғыдан еркін қолдануын көрсетеді.

Кәсіби қазақ тілін орыс топтарында берілуі мынандай талаптарға сәйкес болуы керек:

- сабақта кәсіби мамандық аясында тілдесу жүргізу;
- ол үшін мамандыққа байланысты әр түрлі жағдаяттар құру;
- кәсіби сөйлеу тілдерін дамытуды қамтамасыз ететін мәтін түрлері арқылы студентті болашақ мамандығымен кеңірек таныстыру [2, 17 б.].

Ал бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді шешу қажет:

- кәсіби қарым-қатынас дағдыларын дамыту;
- студенттерді оқытылатын тіл елінің халқының мәдениетімен, салт-дәстүрімен, әдет-ғұрыптарымен таныстыру;
- шет тілдік қарым-қатынас жағдайында өндірістік мәселелерді шешу қабілетін қалыптастыру;
- қазақ тілі мен халық мәдениетін өз бетінше меңгеру дағдыларын қалыптастыру және дамыту.

Егер «Кәсіби қазақ тілі» пәнін екінші тіл ретінде оқытуда Құнанбаева С.С. кәсіби тіл дамыту моделін алсақ, онда студенттер кәсіби-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырады [9]. Бірінші курста бірінші модульді оқығанда студенттер орта мектепте алған тілдік білімдерін жүйелейді және тереңдетеді, бұл оларға кәсіби мақсатта қазақ тілін үйренуге көшуге мүмкіндік береді. Екінші және үшінші курстардың модульдері қиындықтардың жоғарылау дәрежесіне қарай және студенттердің негізгі пәндерді оқуына қарай біртіндеп енгізіледі. Қазақ тілі мұғалімі студенттердің кәсіби құзыреттілік деңгейін, пәнаралық байланыстарды ескере отырып, шынайы білім беретін кәсіби мәтіндерді таңдауға ғылыми негізделген көзқараспен қарауы керек. Ғылыми кәсіби дискурстағы әртүрлі лексикалық және терминологиялық бірліктердің жиілігін анықтай отырып, лексикалық және грамматикалық минимум әзірлеп, жиілік қағидаттары негізінде студенттерге арналған қазақ/орыс тілінің кәсіби глоссарилерін құрастыру қажет. Қазақ тілін оқыту жүйесінің модульдік сипатына байланысты кәсіби білім беру бағдарламаларында кейде орын алатын өзгерістер қазақ тілін оқыту құрылымына түбегейлі өзгерістер енгізу

кажеттілігін туындатпайды: оқыту әдістемесі, тек модуль мазмұнын, оның мәтінін өзгерту және т.б.

Сонымен, біз «Кәсіби қазақ тілі» пәнінің негізгі мақсаты – студенттердің тұлғалық және кәсіби дамуына жауапты кәсіби-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту деп қараймыз.

С.С. Құнанбаеваның кәсіби тіл дамыту моделін негізге алып отырып, біз кәсіби-коммуникативтік құзыреттіліктің құрамында когнитивтік, тілдік-мәдени және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерін айқындаймыз (Сурет 1).

Сурет 1 - Кәсіби-коммуникативтік құзыреттіліктің құрамы

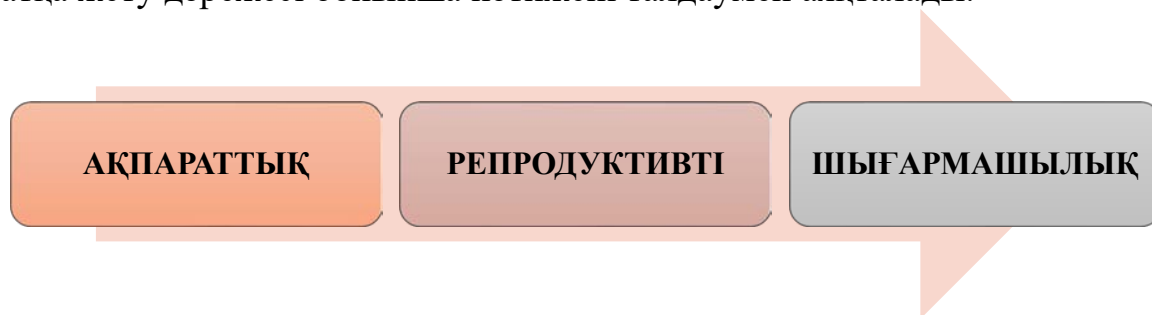
Әрбір модульдің жұмыс істеуінің негізгі шарты оның келесі негізгі құрамдас бөліктерден тұратын бағдарламалық және дидактикалық материалмен қамтамасыз етілуі болып табылады: сәйкес түпнұсқалық мәтіндер жиынтығы, оқу-әдістемелік құралдар, компьютерлік мәліметтер базасы және интернет ресурстары және студенттердің өздік жұмысына арналған әзірлемелер.

Белгілі бір мамандыққа байланысты жоғары оқу орындарында оқуға ұсынылатын кәсіби мәтінді студент таңдап, меңгеруі үшін, біріншіден, студент мәтіндегі жаңа кәсіби сөздерді пайдалана алатындай жағдай жасау керек. сөйлеу қатынастары; екіншіден, мәтіннен кәсіби сөздің мағынасын дұрыс анықтап, оларды әңгімеде дұрыс қолдана білуге үйрету; үшіншіден, мәтіндегі кәсіби сөздер мен сөз тіркестерінің арақатынасына қатысты грамматикалық заңдылықтарды түсіндіру; төртіншіден, мәтіндегі кәсіби сөздердің қатысымдық бағытын ескеру.

ЖОО студенттеріне кәсіби қазақ тілін оқытуда мәтіндегі сөйлемдердің синтаксистік құрылымы ерекше орын алады. Кәсіби бағдарланған қазақ тілі сабағын беру барысында мәтіндегі сөйлемнің құрылымына, сөйлем мүшелерінің

орналасуына және олардың арақатынасына ерекше назар аудару қажет. Сонымен қатар, студенттер мәтіндегі сұраулы сөйлемнің қолданылу мақсатына, сұрақ қоюдың мәніне, қойылған сұраққа сәйкес жауап алуға назар аударуы керек. Студенттердің қарым-қатынасы арқылы сөйлеу әрекетіне ерекше көңіл бөлетін кәсіби тілді оқыту сабақтарында алынған ақпарат сөйлеудің танымдық, коммуникативті мазмұнының жоғары тиімділігі мен ерекшелігін қамтамасыз етеді. Студенттерге кәсіби бағыттағы өзара байланысты тілдік бірліктермен қамтамасыз ету және кәсіби мәтіннің бөлігі ретінде студенттерге үлгі сөйлемдер беру арқылы тілдік қарым-қатынасқа бағытталған күрделі оқыту процесіне қол жеткізуге болады. Бұл жерде тілдік бірліктердің танымдық-ақпараттық, коммуникациялық қасиеттерін ескеру қажет. Оқу материалының құндылығы оның мазмұнын белгілі бір реттілікпен құрастыруында, сонымен қатар оны оқушылардың жүйелі қабылдауында. Оқу материалдарын ақпараттық жағынан танымдық, коммуникативтік жағынан есепке алғанда, грамматикалық материалдар мен тапсырмалардың жиынтығы студенттерге саналы, сапалы, кәсіби бағдарланған білім алуға кепілдік бере алады[10].

Кәсіби бағдарланған қазақ тілін оқыту кезінде аксиологиялық тәсіл мұғалімнің оқудың жедел-тактикалық мақсаттарын қойғанда, ғылымның, өндірістің және мәдениеттің жекелеген салаларындағы заманауи жетістіктер туралы, жалпыға бірдей білім берудің маңыздылығы туралы материалдарды қамтитын нақты сабақтардың оқу бағдарламалары мен жоспарларын жасағанда жүзеге асырылады. Мемлекеттік тілді оқытатын мұғалім студенттермен бірге нақты міндеттерді шешуге байланысты мақсат қою сұрақтарын қояды, тапсырмалардың ақпараттық, репродуктивті немесе шығармашылық деңгейлерінде оларды шешу әдістерін меңгерудің маңыздылығына, адекватты қатынастың маңыздылығына назар аударады. Нақты тапсырманы жүзеге асыру мақсатқа жету дәрежесі бойынша нәтижені талдаумен аяқталады.

Сурет 2 - Кәсіби бағдарланған қазақ тілін оқытуға арналған тапсырмалар деңгейлері

Қазақ тілін оқытудың коммуникативтік сипаты кәсіби-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырады, өйткені қарым-қатынас оқу қабілетін қалыптастыру мен дамытуды көздейді. Қарым-қатынас жеке тұлғаның мінез-құлқын реттейді, сол немесе басқа сөйлеу әрекетін, өзара әрекетті ынталандырады; жеке тұлғаның құндылық бағдарларын, көзқарастары мен сенімдерін қалыптастыруға ықпал етеді; адамдардың жүріс-тұрысын, олардың

қарым-қатынасын ауызша тіркеу құралы ретінде қызмет етеді, әсіресе сөйлеу этикетін сақтауда көрінеді.

Мәдениеттің не екенін терең түсінбейінше, педагогикада мәдени көзқарасты дамытпайынша білім мен тәрбиенің көптеген өзекті мәселелерін шешу мүмкін емес. «Мәдениет» ұғымының өзі педагогиканың «білім беру», «тәрбие» сияқты негізгі ұғымдарына жақын. Қазақ тілін өзі білдіру құралы болып табылатын мәдениеттен оқшаулау мүмкін емес. Қазақ тілі әртүрлі мәдениеттер арасындағы делдал болып табылады, бұл титулдық және басқа мәдениеттерді бірдей жақсы білуді білдіреді. Бұл аймақтық тақырыптарды, шынайы әдебиеттерді, ғылым мен техниканың жетістіктерін зерттеуде айқын көрінеді.

Нәтижелер

Қазіргі дидактикада оқу пәндерін оқу мен оқытуда құзыреттілікке негізделген көзқарас теориясы бар. Студенттердің кәсіби-коммуникативтік құзыреттілік мәселелерін зерттеу лингвистикалық аспектіге әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар кәсіби қарым-қатынас саласында туындайтын жағдайларды имитациялайтын оқыту технологияларын әзірлеуді, коммуниканттардың білімі мен идеяларын талдауға тартуды талап етеді.

Құзыретті маман даярлау тек жаңа әдістермен және білім берудің басқа мазмұнымен ғана емес, педагогикалық өзара әрекеттестіктің тұлғалық сипатымен де байланысты. Сондықтан құзыреттілікке негізделген оқытудың қажетті шарттары мыналарды қамтуы керек:

- студентті әртүрлі қажеттіліктері, қызығушылықтары бар, өмірлік мақсаттарға жетуге ұмтылатын, өзіндік ұстанымы және оны жүзеге асыру құқығы бар ішкі құнды тұлға ретінде құрметтеу және қабылдау;

- оқу процесіне студенттердің жеке қатысуын қамтамасыз ету: өзін-өзі тануға, субъективті тәжірибені дамытуға, зерттелетін заттар мен құбылыстарға, оқу процесіне, өзіне, болашақ кәсіби іс-әрекетіне рефлексиялық қатынасқа бағыттау;

- рефлексия, талдау, жаңа маңызды мақсаттарды іздеу, әртүрлі позициялардың диалогы, ашықтық, қолдау, жетістіктерді тану және көрсету атмосферасын құру.

Кәсіби бағдарланған қазақ тілі мұғалімі оқытылатын мамандығы бойынша ғылыми-техникалық мәтіндердің ерекшеліктерін жақсы білуі және қажетіне қарай студенттерді олармен таныстыруы қажет. Бұл, ең алдымен, арнайы терминологияның, арнайы жалпы ғылыми лексиканың, нақты қызмет лексикасының, әртүрлі күрделі грамматикалық құрылымдардың болуы.

Тілдік емес ортада оқытудың негізі қазақ тіліндегі мәтін болады. Мұғалім оқытылатын мамандық бойынша студентке сөйлеудің коммуникативті мүмкіндіктерін жүзеге асыруға көмектесетін мәтіндердің түрлерін таңдауы керек. Мысалы, мәтіндердің мына түрлерін ажыратуға болады:

- тасымалдау каналы арқылы: ауызша және жазбаша.

- презентация сипаты бойынша: сипаттау, хабар, әңгіме, пайымдау, олардың комбинацияларын мәтіннің ерекше түрлерінде, мысалы, аннотация, шолу және т.б. қарастыру;

- мамандану дәрежесіне және адресатқа қатынасына қарай: зерттеу, мысалы, монографиялар, ғылыми мақалалар, танымдық, яғни оқулықтардағы мақалалар мен мәтіндер, анықтамалықтар, сөздіктер және т.б.

Қазақ тіліндегі ғылыми кәсіби бағытталған мәтінге тіл үнемділігі тән, мысалы, сөйлемдердің номинативті сипатында, терминологиялық жүйелердің ерекшеліктерінде, арнайы тіл мөртаңбаларында көрініс табады; көрнекілік түрі (мәтін мен абзацты бөлудің графикалық құралдары); презентацияның тиянақтылығы (сызбалар, кестелер, қайталаулар, кейбір құрылымдық бөлімшелерді басқалармен ауыстыру)[11].

Мәтін қазақ тілін оқытудағы негізгі тәрбие бірлігі ретінде, әсіресе, бірінші кезекте және білімі нашар оқушылар үшін көп рет айтылып, тыңдалып, толығымен, әртүрлі блоктарда қайталануы керек. Сонда ғана студент негізгі тақырыпты және оның логикалық құрылымын анықтауды, яғни «тақырып-тақырып» элементтерін бөлуді үйренеді, бұл мамандық бойынша қарым-қатынас актісіне негіз болуы керек. Ең бастысы, кейінірек сұрақты дұрыс қою (логикалық және грамматикалық) және қойылған сұраққа азды-көпті толық жауап беру, т.б. әңгімені ұстап, қолдау, негізгі проблемаларды және оларды ұсыну логикасын есте сақтаңыз.

Талқылау

Оқу-тәрбие үрдісін сапалы, нәтижелі, сонымен қатар қызықты ету үшін мұғалім тілді оқытудың жаңа тәсілдерін үнемі іздестіру, қазақ тілін оқытуда оқушылардың ақыл-ой әрекетін белсендіретін әдіс-тәсілдерді табу қажет.

Бастапқы кезеңде жиі қолданылатын лексика мен грамматиканы игеру процесі жүреді, оның негізінде күрделі сипаттағы ғылыми арнайы мәтіндер одан әрі құрастырылады. Келесі кезеңде, әдетте, жұмыстың негізгі нысаны оқытылатын мамандық бойынша қазақ тіліндегі мәтін болып табылады және бұл жұмыс мыналарды қамтуы керек:

- мәтінді оқымас бұрын ең қиын бейтаныс лексикамен танысу; тыңдау, оқу және есте сақтау;

- мәтіннің негізгі идеясын түсіну үшін мәтінді үнсіз және дауыстап оқу немесе тыңдау;

- контекстен мазмұны түсінікті таныс лексиканы, халықаралық сөздер мен терминдерді іздеу;

- халықаралық және таныс лексиканы түсіну негізінде мәтіннің негізгі мазмұнын анықтау;

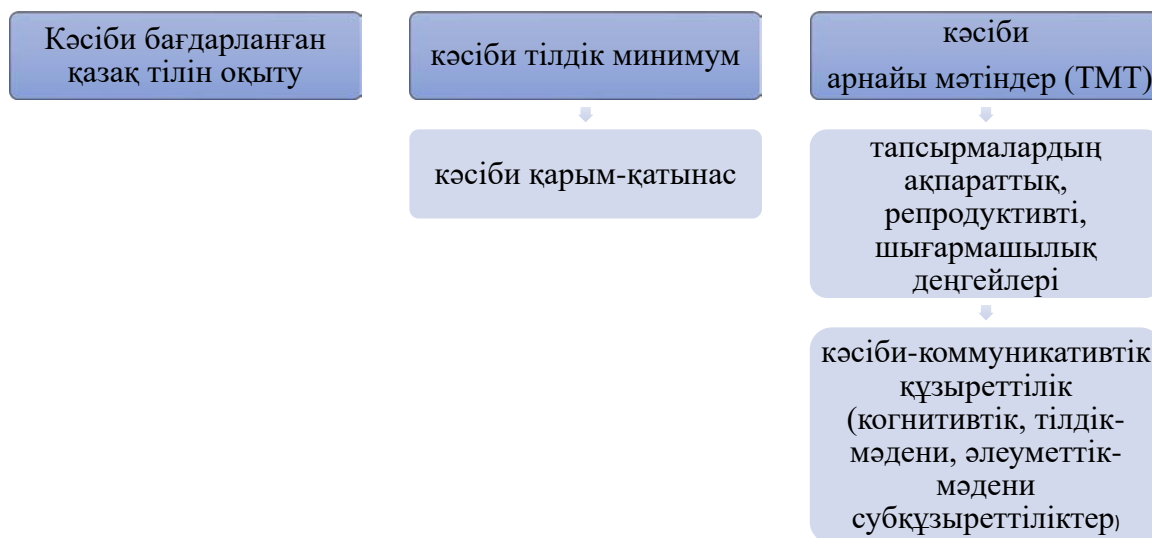
- абзацтарды және жеке сөйлемдерді оқу және тыңдау;

- контекстен таныс емес сөздердің мағынасын анықтау;

- жеке сөйлемдерді ондағы негізгі және көмекші мүшелерді анықтау арқылы аудару, бұл грамматикалық материалды жақсы білу деңгейін білдіреді;

- мәтіннің мазмұнын көрсетудің қысқа және егжей-тегжейлі жоспарын құру;

- мазмұнды көрсетуге арналған ескертулер, аннотациялар.

Сурет 3 - Кәсіби бағдарланған қазақ тілін оқыту құрамы

Кәсіби бағдарланған қазақ тілін оқыту әдістемесі тілдік минимумды қамтамасыз еткенде тілдің кәсіби-функционалдық жағына сүйенуді талап етеді. Грамматикалық мағынаның түрлерін, осы мағыналарды сөйлеу жағдаятына және мамандығына сәйкес жеткізетін тілдік құралдарды оқыту студенттен функционалдық грамматика мәселелерін білуді талап етеді. Қарым-қатынас-функционалдық бағытта таңдалған кәсіби тілдің минимумын іріктеп бергенде студенттердің өз ойын қалай жеткізетініне, кәсіби қарым-қатынасына, қолданбалы ерекшеліктеріне және оның мағынаға әсеріне баса назар аударылады. Сондықтан кәсіби тілді оқыту үдерісінде тілдік қатынаста кәсіби тілдің минимумының қолданылу сипаты, қолданудағы өзектілігі жүйеленуді қажет етеді. Мұнда ұсынылатын кәсіби тілдің минимум жүйесінің коммуникативтік және функционалдық мәні, оны ұйымдастырудың дидактикалық ұстанымдары ерекше ескерілуі керек.

Қорытынды

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, кәсіби-бағдарлы тілдік білім берудің мазмұны олардың табысты кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруына және әлемдік қоғамдастыққа кірігуіне бағытталуы тиіс екенін атап өтуге болады, бұл олардың барлық спектрінің болуымен қамтамасыз етіледі. құзыреттіліктер, олардың ішінде кәсіби-коммуникативтік құзыреттіліктері маңызды рөл атқарады.

Тіл қарым-қатынас мақсатында қолданылатындықтан, қазіргі кезде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту басты мәселелердің бірі болып табылады. Жалпы, тіл адамдар арасындағы қарым-қатынас құралы бола отырып, қоғамда пайда болады, дамиды, өмір сүреді, қызмет етеді.

Қорытындылай келе, кәсіби-бағдарлы тілдік білім берудің негізгі міндеттері ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны қалыптастыру, дамыту және кәсіби шыңдау болып табылатын әлемдік білім беру кеңістігіне кірігудің стратегиялық нұсқауларына сәйкес құрылуы тиіс.

Кәсіби бағдарланған қазақ тілін оқыту оның интеграциялануының жоғары дәрежесі мен оқушылардың белсенді танымдық белсенділігін ескере отырып құрылуы керек. Жаңа формацияның мамандарын дайындаудың негізгі құралы ретінде кешенді оқыту ұсынылады.

Қазіргі қоғам үшін бүгінгі түлек кәсіби тұрғыдан табысты және ұтқыр, өз мансабын құра алатын, ішкі және әлемдік нарықтағы қатаң бәсеке жағдайында жұмыс істей алатын және бүкіл қоғамның табысты дамуына белсенді түрде үлес қоса алатын болуы маңызды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Кадина Ж.З., Сатеева Б.С., Балапанова Қ.Ж., Горная А. Кәсіби бағытталған қазақ тілінің мақсаты мен міндеттері //Гуманитарлық және жаратылыстану ғылымдарының өзекті мәселелері. 2017. № 2-1. - Кіру режимі: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tseli-i-zadachi-professionalno-orientirovannogo-kazahskogo-yazyka> [Қаралған күні: 11.04.2023].

[2] Қасым Б., Омарова А., Бейсенбекова Г. Кәсіби қазақ тілі. Оқу құралы. – Алматы, 2012. – 220 б.

[3] Шабденова, К.Ж. Студенттерге кәсіптік қазақ тілін кредиттік технология арқылы оқытудың лингводидактикалық негіздері /К.Ж.Шабденова, Л.М.Күлейменова. - Мәтін: тікелей //Жас ғалым. - 2016. - № 27 (131). - С. 732-736. - Кіру режимі: URL: <https://moluch.ru/archive/131/36552/> [Қаралған күні: 11.04.2023].

[4] Омарбекова Г. Нақты мақсаттағы қазақ тілі: Іскерлік қазақ тілі. //Шетел тілін оқыту және қолданбалы лингвистика журналы. – 2018. - № 2. - 91-97 бб.

[5] Жәмекова Б.М., Мусина Қ.С., Жолдасова А.А., Бекішева Н.Қ. «Қазіргі қазақ тілі және оқыту әдістемесі», - Астана: «Кәсіпқор» холдингі» коммерциялық емес акционерлік қоғамы, 2018.

[6] Құрышжан А., Хамзина Қ., Сағатова Г., Нұржанова Қ. Қазақ тілінде кәсіптік оқытудың мақсаты мен міндеттері. – 2021. – № 4(85). – 18-23 б.

[7] Сейтенова С.С. Шет тілді аудиторияда қазақ тілін оқыту әдістемесі: Афтореф. дис. ... кант. пед. Ғылымдар. - М., 2013.

[8] Оразбаева Ф.Ш. «Кәсіби қазақ тілі» пәні: Ғылыми-теориялық негізі, жалпы принциптері. Ғылыми мақалалар жинағы «Білім беру жүйесіндегі кәсіби бағдар берудің өзекті мәселелері». – Алматы: «Инжу-Маржан», – 2013. – б. 268.

[9] Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. Материалы III международной научно-практической конференции. – Алматы, 10 декабря 2015. - С. 9

[10] Қарабаева Х.Ә. Кәсіби қазақ тілі: оқулық. - Алматы: Қазақ университеті, 2018. - 166 б.

[11] Ақбұзауова Б. Кәсіби қазақ тілі: оқу құралы. – Алматы, Қазақ университеті, 2011. – 177 б.

REFERENCES

[1] Kadina J.Z., Sateeva B.S., Balapanova Q.J., Gornaya A. Käsibi bağıttalğan qazaq tiliniñ maqsatı men mindetteri (The goals and objectives of professional Kazakh language) //Gwmanitarlıq jäne jaratılıstanw ğılımdarınıñ özekti mäseleleri. 2017. № 2-1. - Kirw rejimi: URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/tseli-i-zadachi-professionalno-orientirovannogo-kazahskogo-yazyka> [Qaralğan küni: 11.04.2023]. [in Kaz]

[2] Qasım B., Omarova A., Beysenbekova G. Käsibi qazaq tili (Professional Kazakh language). Oqw quralı. – Almatı, 2012. – 220 b. [in Kaz]

[3] Şabdenova, K.J. Stwdentterge käsiptik qazaq tilin kredittik texnologiya arqılı oqıtwdıñ lıngvodidaktikalıq negizderi (Linguistic-didactic basis of teaching professional Kazakh language to students using credit technology) /K.J.Şabdenova, L.M.Küleyменова. - Mätin: tikeley //Jas ğalım. - 2016. - No 27 (131). - S. 732-736. - Kirw rejimi: URL: <https://moluch.ru/archive/131/36552/> [Qaralğan küni: 11.04.2023]. [in Kaz]

[4] Omarbekova G. Naqtı maqsattağı qazaq tili: Iskerlik qazaq tili (Kazakh language for specific purposes: Business Kazakh language). //Şetel tilin oqıtw jäne qoldanbalı lıngvıstika jwrnalı. – 2018. - № 2. - 91-97 bb. [in Kaz]

[5] Jämekova B.M., Mwsına Q.S., Joldasova A.A., Bekişeva N.Q. «Qazirgi qazaq tili jäne oqıtw ädistemesi» (Modern Kazakh language and teaching methodology). - Astana: «Käsipqor» xoldingi» kommerciyalıq emes akционерlik qoğamı, 2018. [in Kaz]

[6] Qurışjan A., Xamzına Q., Sağatova G., Nurjanova Q. Qazaq tilinde käsiptik oqıtwdıñ maqsatı men mindetteri (Purpose and tasks of vocational training in Kazakh language). – 2021. – No 4(85). – 18-23 b. [in Kaz]

[7] Seytenova S.S. Şet tildi awdıtoriyada qazaq tilin oqıtw ädistemesi (Methodology of teaching the Kazakh language in a foreign language classroom): Aftoref. dis. ... kant. ped. Ğılımdar. - M., 2013. [in Kaz]

[8] Orazbaeva F.Ş. «Käsibi qazaq tili» pāni: Ğılımi-teoriyalıq negizi, jalpı prıncıpteri (Professional Kazakh language" subject: Scientific-theoretical basis, general principles). Ğılımi maqalalar jınağı «Bilim berw jüyesindegi käsibi bağdar berwdiñ özekti mäseleleri». – Almatı: «Injw-Marjan», – 2013. – b. 268. [in Kaz]

[9] Kwnanbaeva S.S. Kompetentnostnoe modelirovanie professionalnogo inoyazychnogo obrazovaniya (Competence modeling of professional foreign language education). Materialı III mejdwnarodnoy nawçno-praktičeskoj konferencii. – Almatı, 10 dekabrya 2015. - S. 9 [in Rus]

[10] Qarabaeva X.Ä. Käsibi qazaq tili (Professional Kazakh language): oqwlıq. - Almatı: Qazaq wniwersiteti, 2018. - 166 b. [in Kaz]

[11] Aq buzawova B. Käsibi qazaq tili (Professional Kazakh language): oqw quralı. – Almatı, Qazaq wniwersiteti, 2011. [in Kaz]

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ КАЗАХСКОМУ ЯЗЫКУ В РУССКОЯЗЫЧНЫХ ГРУППАХ

Коньрова А.Т.¹, *Кульманова М.Н.², Казтаева А.Қ.³

¹к.ф.н., доцент, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: akbota74@mail.ru

²м.п.н., КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: manshuk_2009@mail.ru

³м.г.н., КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан, e-mail: aiym.kaztaeva@mail.ru

Аннотация. Казахский язык, являясь государственным языком Республики Казахстан, служит средством формирования профессиональной направленности будущего специалиста. В статье рассматривается вопрос профессиональной подготовки специалистов и ее потребности для работодателей и образовательных организаций. Требования работодателей к будущим специалистам повышаются до уровня их профессиональных навыков и компетенций. В статье решается проблема определения и описания методики преподавания предмета «Профессиональный казахский язык». В работе анализируются несколько работ по

обучению студентов профессионально ориентированному государственному языку как второму. В них раскрывается основная цель обучения «Профессиональному казахскому языку» как предмету, особенность обучения иноязычной аудитории (в русскоязычных группах), важность обучения студентов терминологии своей профессии, повышение уровня коммуникативной компетенции студентов и умение решать проблемы, поэтому считается, что методика профессионально ориентированного обучения казахскому языку должна быть ориентирована на практику. Формирование коммуникативных навыков студентов высших учебных заведений на профессиональном казахском языке напрямую связано с освоением словарного запаса специальности, а также знанием принципов лингвистических правил казахского языкового образования. Изданы учебные пособия «Профессиональный казахский язык» предназначенные для студентов, обучающихся на русском языке в вузах по специальностям «Журналистика», «Маркетинг», «Педагогика и психология» и другим. Однако по-прежнему существует необходимость работы над методикой профессионально-ориентированного обучения казахскому языку, составом и формированием профессионально-коммуникативной компетенции. Поэтому авторы статьи взяв в основу модель профессионального языкового развития Кунанбаевой С.С. определяют когнитивную, лингвокультурную и социокультурную компетенции как часть профессионально-коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: Профессиональный казахский язык, государственный язык, обучение казахскому языку по специальности, профессионально-ориентированное обучение, предмет казахский язык для русских групп, казахский язык как второй язык, коммуникативная компетенция, профессионально-коммуникативная компетенция

PECULIARITIES OF TEACHING PROFESSIONAL KAZAKH LANGUAGE IN RUSSIAN SPEAKING GROUPS

Konyrova A.T.¹, *Kulmanova M.N.², Kaztaeva A.K.³

¹c.Phil,s., Associate Professor, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: akbota74@mail.ru

^{*2}M.p.s., Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: manshuk_2009@mail.ru

³Master of humanities, KazNPU named after Abay, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: aiym.kaztaeva@mail.ru

Abstract. The Kazakh language, being the state language of the Republic of Kazakhstan, serves as a means of forming the professional orientation of a future specialist. The article discusses the issue of professional training of specialists and their need for employers and educational organizations. Employers' requirements for future specialists are rising to the level of their business, skills and competence. In the article, the problem of defining and describing the teaching methodology of "Professional Kazakh language" is solved. The work analyzes several works for teaching professionally oriented state language as a second language to students. They study such problems as the main purpose of teaching "Professional Kazakh" as a subject, the peculiarity of teaching to an audience of another language (in Russian-speaking groups), the importance of teaching students the terminology of their profession, increasing the level of communicative competence of students and being able to solve problems, therefore, it is considered that the methodology of vocationally oriented Kazakh language teaching should be focused on practice. The formation of communicative skills of students of higher educational institutions in the professional Kazakh language is directly related to the development of the vocabulary of the specialty, as well as the thorough knowledge of the principles of the linguistic rules of the Kazakh language education. "Professional Kazakh language" educational tool for students studying Russian language at university

is published for "Journalism", "Marketing", "Pedagogy and psychology" and other specialties. However, there is still a need for work on the methodology of professionally oriented Kazakh language teaching, the composition and creation of professional-communicative competence. Therefore, the authors of the article based on S.S. Kunanbaeva's model of professional language development, identify cognitive, linguistic-cultural and socio-cultural competences as part of professional-communicative competence.

Key words: Professional Kazakh language, State language, Kazakh language training according to professional specialty, professional-oriented education, Kazakh language for Russian groups, Kazakh language as a second language, communicative competence, professional-communicative competence

Статья поступила 24.01.2023